

R641x1,1
1504

RG41x1,1 5064
15D4

Shankarabhatta.
Mimamsa sara -
sangraha.

20,000

● ● ● ● ●

[illegible]

0-12-0
9-9-0

॥ श्रीः ॥

मीमांसासारसङ्ग्रहः

श्रीशङ्करभट्टकृत ।

ACC M--5064

वाराणसेयसैटूलहिन्दूकालेजसम्बन्धिरणवीरसंस्कृतपाट-
शालायां वेदान्तशास्त्राध्यापनपदमलङ्कुर्वाणेन द्वाविड-
श्रीलक्ष्मणशास्त्रिणा परिशोधितः ।

कादयम्

विद्याविलासनास्त्रियन्त्रालये, हरिदासगुप्तेन,
मुद्रयित्वा प्रकाशितः ।
सन १९०४ ईस्वी
वैक्रम संवत् १९६१
शुभम् ।

R641x, 1
L5 DA

SRI JAGADGURU VISHWAKARMA
JNANA SIMHAPAN JNANAMANDIR
LIBRARY.

Jangamwadi Math, VARANASI.

Acc No. 5064

॥ श्रीगुरुः शरणम् ॥

भूमिका ।

अस्ति पूर्वमीमांसाशास्त्रं नाम वेदवाक्यार्थतत्त्वावधारणापेक्षितन्यायकलापसन्दर्भं सर्वदर्शनशीर्षण्यतया पुरस्क्रियमाणं महर्षिजैमिन्याचार्यस्य सर्वस्वभूतमिति सर्वसम्प्रतिपन्नोऽयमर्थः ।

न जातु जैमिनीयन्यायावतारमन्तरा के चिदपि वेदवाक्यानां वाक्यान्तराणाञ्च सामञ्जस्यमुपपादयितुमीशते इति भवति सर्वेषां तत्तदपेक्षितांशव्याकरणायैतदपेक्षेत्येतदपि न परोक्षं शास्त्रारसिकानाम् । तदेवमतिप्रामाणिकमौपनिषदानामपि स्वापेक्षितवाक्यार्थनिर्धारणविधाववश्याभ्यर्हिततया सर्वेभ्यः समुत्कर्षशालि मीमांसादर्शने शबरस्वामिप्रभृतिभिराचार्यैर्भाष्यादिनिबन्धप्रणयनद्वारा सुविवृतमप्यतिविस्तरतयाऽत्यन्तदुरूहार्थजटिलतया चाऽनाघ्रातमीमांसागन्धानां ततः कथमप्युपकारलेशमसम्भाव्य केवलमापाततस्तत्तदधिकरणगतप्रधानविषयकथनमात्रेणैवैतच्छास्त्रप्रतिपाद्यमर्थजातं मनस्याकलय्य क्रमेणैतच्छास्त्रे प्रविविक्षृणां सुखावबोधायातिसङ्क्षेपेण* सर्वाण्यधिकरणान्यतिसरलैः पदैः सङ्कलयन् प्रणिनाय मीमांसासारसङ्ग्रहं नाम प्रकरणं विद्वदग्रेसरः श्रीमान् शङ्करभट्टः ।

तमिमं ग्रन्थमुपदर्शितरीत्या विषयसूचनिकामुद्रया सर्वजनोपयोगिनमवधार्य मुद्रणद्वारा प्रचिकाशयिषुऔखम्बासीरीजपुस्तकावलीकार्यसम्पादकः श्रीयुतहरिदासगुप्तः पुस्तकावल्या संयोज्य प्रकाशयितुमुद्युक्तः । आसादिनवाँश्रायं नानाविधदुर्लभग्रन्थसम्पादनरासकांकाशिष्यसुप्रसिद्धश्रीयुतश्रीध्रिगोविन्ददासमहाशयात्पुस्तकमेकम् । अथाहं तदीयप्रार्थनयैतत्संशोधने प्रवृत्तो मदीयपुस्तकमपि पाठभेदनिर्धारणायोपयोज्य पुस्तकद्वयसाहाय्यात्सम्पादितशोधनकार्यः प्रार्थये विपश्चिद्वरान् महाशयान् यदत्र प्रमादात्स्खलितानि समीकृत्योदारचरितैर्महाशयैर्विधेयो हृदि प्रसाद इति शम् ।

आश्विनकृष्ण १० बुधे
संवत् १९६०

} जटापादुघपनामको
लक्ष्मणशर्मा द्राविड

* यद्यपि लोके जैमिनीयाधिकरणानि सङ्ख्यसङ्ख्याकानीति प्रसिद्धिसयाऽपि तानि सङ्ग्राह्यमानानि न तावतीं संख्यामासादयन्ति परं भाष्यवार्तिक-शास्त्रदीपिका-चिकरणरत्नमाळा-दिनित्यपरिदर्शितविषयवर्णकादिभेदं पुरस्कृत्य कथञ्चित्सङ्ख्यसङ्ख्यापरिपूर्तिरिति प्रसिद्धापरीक्षः प्रदर्शितवान् प्रसङ्गतदृष्ट्या मतभेदप्रयुक्त अधिकरणान्तरत्वमिति तत एव ज्ञेयम् ।

। कर्म ।

श्रीगणेशाय नमः ।

मीमांसासारसङ्ग्रहः ।

नत्वा गणेशवाग्रामगुर्वङ्घ्रीन्भट्टशङ्करः ।
सहस्रं वक्ति सिद्धान्तान् सार्द्धश्लोकशतद्वयात् ॥

अधीतिरत्र दृष्टार्था	१
१ *धर्मेमानं च चोदना ।	२
२ धर्मो ऽर्थश्चोदनागम्यो	३
न तन्मानापरीक्ष्यता ॥ १ ॥	४
प्रत्यक्षलक्षणोक्तिश्च	५
१. स्वतः प्रामाण्यवर्णनम् ।	६
२ शब्दार्थान्वयनित्यत्वम्	७
३ उपवर्षमतं ततः ॥ २ ॥	८
४ निरालम्बनवादोऽथ	९
५ शून्यवादस्य दूषणम् ।	१०
६ अनुमानपरिच्छेदः	११
७ शब्दप्रामाण्यवर्णनम् ॥ ३ ॥	१२
८ प्रामाण्यमुपमानस्या	१३
९ ऽप्यर्थापत्तेश्च वर्णनम् ।	१३
१० प्रामाण्योक्तिर(१)भावस्य	१५
११ स्फोटवादनिराक्रिया ॥ ४ ॥	१६
१२ आकृतिस्थापनं चाथा	१७

* दक्षिणपार्श्वगता अङ्कुः भाष्यवार्तिकगतप्रधानविषयवर्णकादिभेदं
सूत्रसूचितमुपजीव्याऽद्याधिकरणसङ्ग्राह्यैरिति ज्ञापका इति ज्ञेयम् ।

(१) अभावस्य अनुपलब्धेरित्यर्थः ।

१३	ऽपोहवादनिराक्रिया ।	१८
१४	वनवादस्ततश्चाऽथ	१९
१५	सम्बन्धाक्षेपदूषणम् ॥ ५ ॥	२०
१६	चित्राक्षेपनिरासश्चा	२१
१७	ऽप्यात्मवादस्ततः परम् ।	२२
	शब्दाधिकरणं चाथ	२३
	तद्भूताधिकृतस्तथा ॥ ६ ॥	२४
	वाक्याधिकरणं चाथा	२५

इति प्रथमाध्यायस्य प्रथमः पादः ।

१	ऽप्यर्थवादादिमानता ।	१
१	अर्थवादोपयोगश्च	२
	नौबुम्बरफलान्वयः ॥ ७ ॥	३
	शूर्पे हेतुविधिर्नास्ति	४
	मन्त्राणां च प्रमाणताः ।	५

इति प्रथमाध्यायस्य द्वितीयः पादः ।

	स्मृतीनां च प्रमाणात्वम्	१
	न तच्छ्रुतिविरोधतः ॥ ८ ॥	२
१	हेतुदर्शनतो ऽप्येवम्	३
२	शाक्यादेश्चाथ वर्णकम् ।	४
१	शिष्टाकोपे ऽप्रमाणत्वम्	५
२	शिष्टाचारप्रमाणता ॥ ९ ॥	६
१	य(१)वाद्यादीर्घशूकाद्याः	७
१	पील्वा(२)द्यर्थस्तथाऽऽर्यतः ।	८
२	स्मृत्याऽऽचारस्य बाधः स्यात्	९
३	त्रिवृच्चर्वादचिन्तनम् ॥ १० ॥	१०
	पिकनेमादिचिन्तां ऽथ	११
१	कल्पसूत्रास्वतन्त्रता ।	१२

(१) भाष्यमते इदमुदाहरणम् ।

(२) वार्तिकमते इदमुदाहरणम् ।

२	स्मृतीनामस्वतन्त्रत्वम्	१३
३	अङ्गानामस्वतन्त्रता ॥ ११ ॥	१४
४	शाक्यादेश्चास्वतन्त्रत्वम्	१५
	होलाकाद्यव्यवस्थितम् ।	१६
	प्रामाण्यं व्याकृतेः स्मृत्या	१७
१	अर्थैक्यं लोकवेदयोः ॥ १२ ॥	१८
२	आकृतेरेव वाच्यत्वम्	१९

इति प्रथमाध्यायस्य तृतीयः पादः ।

नामधेयप्रमाणता ।	१
उद्भिदादेश्च नामत्वम्	२
चित्रादेश्चापि नामता ॥ १३ ॥	३
तत्प्रत्यन्यायतो नामा	४
ऽप्येवं तद्व्यपदेशतः ।	५
वाजपेये ऽथ नामत्वम्	६
आग्नेयादौ त्वनामता ॥ १४ ॥	७
वर्हिराज्यादि जात्यर्थम्	८
प्रोक्षण्यादि तु यौगिकम् ।	९
निर्मन्थ्यमपि तद्वत्स्यात्	१०
वैश्वदेवे च नामता ॥ १५ ॥	११
अष्टत्वाद्यर्थवादत्वम्	१२
तत्सिद्धेर्गौणता क चित् ।	१३
जात्याऽपि कापि गौणीष्टा	१४
सारूप्याच्च क चिन्मता ॥ १६ ॥	१५
प्रशंसातः क चिन्नेयम्	१६
भूम्ना सृष्ट्यादिगौणतः ।	१७
सा(१)लिङ्गसमवायाच्च	१८
स्तुत्या सन्दिग्धनिर्णयः ॥ १७ ॥	१९
सामर्थ्याच्च सुवादौ सः	२०

इति प्रथमाध्यायस्य चतुर्थः पादः ।

(१) सा - गौणता ।

पादाधिकरणानां सङ्ख्या

२५-५-१९-२०

अध्यायाधिकरणसङ्ख्या ६९*

अथ द्वितीयोऽध्यायः ।

१	धर्मः प्रतिपदं न तु ।	१
२	भावार्थस्य फलार्थत्वम्	२
	अपूर्वं द्वारमस्ति नः ॥ १८ ॥	३
१	आख्यातद्वैधमिष्टं नः	४
२	प्रधानं कर्म वक्ति तत् ।	५
३	गुणकर्मपरं वक्ति	६
	संमार्गो गुणकर्म च ॥ १९ ॥	७
	स्तोत्रशस्त्रप्रधानत्वम्	८
	मन्त्राः स्युरभि(१)धायकाः ।	९
	मन्त्रलक्षणमन्त्रोक्तम्	१०
	लक्षणं ब्राह्मणस्य च ॥ २० ॥	११
	ऊहादेश्चाप्यमन्त्रत्वम्	१२
	ऋग्लक्षणमयोदितम् ।	१३
	सामलक्षणमप्युक्तम्	१४
	यजुषां लक्षणं तथा ॥ २१ ॥	१५
	निगदानां यजुष्वं स्यात्	१६
	परिमाणं यजुर्मनोः ।	१७
	यजुर्भेद इषेत्वादौ	१८
१	अनुषङ्गोऽथ वर्णितः ॥ २२ ॥	१९
२	चित्पत्यादौ चानुषङ्गो	२०
	व्यवाये(२)स न सम्मतः ।	२१

इति द्वितीयाध्यायस्य प्रथमः पादः ।

* अधिकरणरत्नमालानुसारेणाधिकरणसङ्ख्या ४२ ।

(१) वि इति पु० पा० ।

(२) सः अनुषङ्गः ।

भिन्नं शब्दान्तरात्कर्मा
ऽथाभ्यासादपि कर्मभित् ॥ २३ ॥

विद्वद्वाक्ये ऽनुवादः स्या
दन्तरा यज्विधर्मतः ।

तथाऽऽधाराग्निहोत्रे च
पशुसोमवचोस्तथा ॥ २४ ॥

सङ्ख्यया कर्मभेदो ऽथ
संज्ञया च स इष्यते ।

गुणाच्च कर्मभेदः स्यात्
अग्निहोत्रे तु नास्त्यर्थं ॥ २५ ॥

इन्द्रियार्थं दधीष्टं नः
कर्मन्यद्वेवतीश्रुतौ ।

१ हीपादे न फलार्थत्वम्

२ व्यवस्था निधनेषु च ॥ २६ ॥

इति द्वितीयाध्यायस्य द्वितीयः पादः ।

वृहत्सामाद्यभिन्नत्वम्

अवेष्टेर्हि भिदा मता ।

वसन्ताधानविधिता

दाक्षायणगुणात्फलम् ॥ २७ ॥

वायव्यादौ यजिविधिः

वत्सालम्भो यजिर्न तु ।

चरूपधाने ऽप्येवं स्यात्

पात्नीवतयजिर्न च ॥ २८ ॥

अंश्वदाभ्यौ ग्रहावेवाऽ

ग्निर्गुणो न यजिर्मतः ।

प्रक्रियान्तरतो भेदः

फलसंस्कार्ययोस्तथा ॥ २९ ॥

सन्निधौ कर्मभेदो ना

ऽऽग्नेयेऽमामा(१)त्रयुज्यपि ।

(१) अमामात्रयुज्यपि, आग्नेयोऽष्टाकपालोऽमावास्यायां भवतीत्यत्र

कर्मभेदोनेत्यर्थः ।

इति द्वितीयाध्यायस्य तृतीयः पादः ।

यावज्जीवे कर्मविधिः १

शास्त्राभेदे न कर्ममित् ॥ ३० ॥ २

॥ इति द्वितीयाध्यायस्य चतुर्थः पादः ॥

पादाधिकरणानां संख्या

२१—१४—१४—२

अध्यायाधिकरणसङ्ख्या ५१ *

सर्वसङ्ख्यैक्यं १२०

अथ द्वितीयोऽध्यायः

तृतीयार्थप्रतिष्ठाऽर्थः	१
पारार्थ्यं शेषलक्षणम् ।	२
निरस्तो बादरः पक्षो	३
ऽवघातादेर्न सङ्करः ॥ ३१ ॥	४
व्यवस्थितं स्फ्यादिकार्यं	५
मारुण्यं च व्यवस्थितम् ।	६
ग्रहैकत्वविवक्ष न	७
चमसेषु न संमृजिः ॥ ३२ ॥	८
अनर्थकेऽङ्गावतारः	९
प्रयाजाङ्गमभिक्रमः ।	१०
दर्शाङ्गमुपवीतं स्यात्	११
नेष्ट्यङ्गं वारणादि च ॥ ३३ ॥	१२
वारत्रेभ्यो न प्रधानाङ्गम्	१३
उत्तराङ्गं न वाग्यमः ।	१४
चतुर्धाऽऽग्नेय एव स्यात्	१५

इति तृतीयाध्यायस्य प्रथमः पादः ।

* अधिकरणरत्नमालाऽनुसारेणाधिकरणसङ्ख्या ४७ ।

१	गौण्या वृत्तेस्तथा(१)ऽस्तिता ॥ ३४ ॥	१
२	मुख्यार्थाङ्गं मनुलिङ्गाद्	२
	गौणार्थाङ्गं श्रुतेर्मतम् ।	३
	हविष्कल्लक्षयेत्कालम्	४
	वाग्विसर्गे तथैव च ॥ ३५ ॥	५
	सूक्तवाकेऽङ्गत्वमिष्टम्	६
	विभागः सूक्तवाक्यं ।	७
	मा(२)नान्तरे प्रमा लिङ्गम्	८
	श्रुतिश्च सति सम्भवे ॥ ३६ ॥	९
	भक्षमन्त्रे विभागः स्यात्	१०
	तृप्तिमन्त्राविभक्तता ।	११
	प्रस्थिता देवना नोह्या	१२
	तथा पात्नीवते ग्रहे ॥ ३७ ॥	१३
	त्वष्टा नोह्येत तत्रैव	१४
	अयस्त्रिंशदपीदृशाः ।	१५
	देवश्चानुवषट्कारे	१६
	नैन्द्राग्ने त्विन्द्रपीतवाक् ॥ ३८ ॥	१७
	नानाछन्दस्ययं मन्त्रो	१८
	नैन्द्रे नोहो न नास्तिता ।	१९

इति तृतीयाध्यायस्य द्वितीयः पादः ।

	वेदधर्मस्तूयतादिः	१
	उपांश्वाधानसाम च ॥ ३९ ॥	२
	उ(३)भयश्रुति भूयस्त्वात्	३
	प्राक्रया विनियोकऽपि ।	४
	क्रमश्च विनियोक्ता स्यात्	५
	समाख्या विनियोजिका ॥ ४० ॥	६
१	श्रुत्या लिङ्गस्य बाधः स्यात्	७
२	वाक्यस्यापि च लिङ्गतः ।	८

(१) संधादितेति पु० पा० ।

(२) नानान्तरे सर्वथैव लिङ्गं प्रमाणं न तु निरपेक्षमित्यर्थः ।

(३) उभयोः यलुः सामवेदयोः श्रुतिर्यस्य तत् भूयस्त्वानिर्णयमित्यर्थः ।

३	वाक्यात्प्रकरणं बाध्यम्	९
४	स्थानं प्रकरणेन च ॥ ४१ ॥	१०
५	स्थानात्समाख्या बाध्याऽस्यात्	११
६	प्राप्तवाधस्तथेरितः ।	१२
	अहीनता च प्रकृतेः	१३
	द्विवहुप्रतिपत्तया ॥ ४२ ॥	१४
	जाघन्युत्कर्षणं नैवो-	१५
	त्कर्षः सन्तर्दने मतः ।	१६
	नाद्ये प्रयोगे प्रवृज्यात्	१७
	पूर्णयुत्कृष्या प्रपिष्टता ॥ ४३ ॥	१८
	चरावेव तु सोत्कृष्या	१९
	नैन्द्रापौष्णे तु सामता ।	२०

इति तृतीयाध्यायस्य तृतीयः पादः ।

	निवीतं न विधेयं स्यात्	१
	विधौ(१)तत्पुं प्रधानके ॥ ४४ ॥	२
	उपवीतं तु दर्शाङ्गम्	३
१	उपवीते विधिर्मतः ।	४
२	यज्ञोपवीतिनोनासौ	५
	पुरोदक्के विधिर्न तु ॥ ४५ ॥	६
	विधेया तूपरि धृतिः	७
	दिग्बिभागो निवीतवत् ।	८
	पूर्णतादि च तद्वत्स्यात्	९
	विधिर्नानृतमित्ययम् ॥ ४६ ॥	१०
	जृम्भामन्त्रः क्रतोरङ्गम् ।	११

(१) मनुष्यप्रधाने कर्मणि निवीतं स्यूत्या विहितमित्यर्थः । निवीतं मनुष्याणामित्यपीक्षेखसु मनुष्यप्रधानविषयत्वाद्वैवकर्मणि निवीतमयोग्य-
मुपवीतं तु योग्यमिति उपवीतसुत्यर्थम् । अयं स्तुतिप्रकारोऽधिकरणान्ते
वार्तिके प्रदर्शितः तद्वत्पर्यायके च निवीतस्य स्यूत्या मनुष्यप्रधाने कर्मणि
विहितत्वं स्पष्टीकृतम् तदनुसारेणाऽत्र सिद्धान्तभेदः प्रदर्शितः ।

ना(१)वगोरणवर्जनम् ।	१२
उदक्या भाषा हानं च	१३
स्वर्णधारणमेव च ॥ ४७ ॥	१४
जयास्त्रेतावत्कर्माङ्गम्	१५
अश्वदानेष्टिरेव च ।	१६
दातुः सैवेष्टिरुदिता	१७
कर्माङ्गवमने यजिः ॥ ४८ ॥	१८
सा(२)यष्टवमने कार्या	१९
नाग्नेये सर्वदानता ।	२०
नैकस्माच्छेषकार्यं स्यात्	२१
एकस्माच्चेत्तदाद्यतः ॥ ४९ ॥	२२
चतुर्धाकरणे भक्षः	२३

इति तृतीयाध्यायस्य चतुर्थः पादः ।

शेषकार्यं न चाज्यतः ।	१
साकंप्रस्थाय्ये च तद्व(३)त्	२
सौत्रामण्यां ग्रहेषु च ॥ ५० ॥	३
तन्त्रं तत्सर्वपृष्ठायाम्	४
तन्त्रं तन्नैन्द्रवायवे ।	५
१ सोमे(४)भक्षो भवत्येव	६
२ स समाख्यानिमित्तकः ॥ ५१ ॥	७
३ उद्गातृभक्षः स्तोतृणाम्	८
४ भक्षो ग्रावस्तुतो भवेत् ।	९
५ वषट्कारो भक्षहेतुः	१०
६ होमश्चाभिषवस्तथा ॥ ५२ ॥	११
समुच्चयो भक्षणानाम्	१२
व(५)षट्कर्ताऽऽदितः पिबेत् ।	१३
अनुज्ञाप्य च भक्षस्स्यात्	१४

(१) कृत्वङ्ग' नेत्यर्थः ।

(२) यजमानवमने सा इष्टिः कार्येत्यर्थः ।

(३) शेषकार्यं नेत्यर्थः ।

(४) अधिकरणमालानुसारेणऽधिकरणभेदः ।

(५) वषट्कर्ता होता आदौ पिबेत् ।

मन्त्रेण च तद्विष्यते ॥ ५३ ॥	१५
तन्मन्त्रस्य विभागः स्यात्	१६
पात्रैक्ये चोपहृतता ।	१७
भक्षापनेत्री याज्येष्टा	१८
स्तिभिनी चमसोयजौ ॥ ५४ ॥	१९
ब्रा(१)ह्मणा दश भक्षेयुः	२०

इति तृतीयाध्यायस्य पञ्चमः पादः ।

प्रकृतौ पर्णतादि च ।	१
साप्तदश्यं तु विकृतौ	२
१ नित्यं(२)नैमित्तिकं जपेत् ॥ ५५ ॥	३
२ काम्यं(३)तयोर्वाधकं वा	४
ऽऽधानं नेष्ट्यर्थमिष्यते ।	५
न कृत्वङ्गं तदग्न्यङ्गम्	६
इष्ट्यर्था नेष्ट्यो मताः ॥ ५६ ॥	७
पशुसामान्यविध्यन्तः	८
समानो दोहयोर्विधिः ।	९
ग्रहधर्माश्च सर्वार्थाः	१०
रशनायूपयोस्तथा ॥ ५७ ॥	११
ग्रहाङ्गमंश्वदाभ्यार्थम्	१२
चित्रिण्यार्चाग्निधर्मकम् ।	१३
स्तिमिन्यः सोमविकृतिः	१४
साम्यं प्रतिनिधौ विधेः ॥ ५८ ॥	१५
पूतिकेष्वप्येवमेव	१६
संस्थानां न समो विधिः	१७

इति तृतीयाध्यायस्य षष्ठः पादः ।

अङ्गाङ्गिनोर्बर्हिरादिः	१
फल्यर्थं वचनादि च ॥ ५९ ॥	२

(१) राजन्वी नैतच्चमसे इति पु० पा० ।

(२) इत्यनुसारेण दम् ।

(३) भाष्यानुसारदिदम् ।

साङ्गार्थो सौमिकी वेदिः	३
अभिमर्शमनू(१)तथा ।	४
सोमाङ्गं दक्षिणा दीक्षा	५
वेदेर्यूपाङ्गता न च ॥ ६० ॥	६
हविर्धानं देशपरम्	७
दक्षिणावत्सु चर्त्विजः	८
भिन्नाः स्युस्ते च वरणैः	९
चमसाध्वर्यवस्तथा ॥ ६१ ॥	१०
बहुश्रुतेस्ते ऽपि नाना	११
तत्रापि दश ते मताः ।	१२
ऋत्विग्भ्यः शमिता नान्यः	१३
उपगाश्च तथा मताः ॥ ६२ ॥	१४
सोमविक्रय्यन्य इष्टः	१५
स्युः सप्तदश चर्त्विजः ।	१६
नियता दक्षिणाभिस्ते	१७
स्वामी सप्तदशो मतः ॥ ६३ ॥	१८
स(२)मानविधिताऽग्नीनाम्	१९
१ सामाख्या पुंनियामिका ।	२०
२ तद्वा(३)धश्च विशेषेण	२१
प्रशास्ता क चिदेव तु ॥ ६४ ॥	२२
चमसे ऽध्वर्युबाधो न	२३
समाख्या चोदकावरा ।	२४

इति तृतीयाध्यायस्य सप्तमः पादः ।

१ परिक्रयः स्वामिकर्म	१
२ वचनात्तु स(४)ऋत्विजाम् ॥ ६५ ॥	२
१ पुंसंस्कारा याजमानाः	३
२ वचनाद्वत्विजामपि ।	४

(१) अभिमर्शमन्त्रौ साङ्गार्थावित्यर्थः ।

(२) अरवमते वर्षेकमिदम् ।

(३) पूर्वाधिकरणाग्र इति शास्त्रदीपिका ।

(४) अधिकारव्यभेदे विवादः एवमुत्तरत्राऽपि ।

१	तपश्च याजमानं स्यात्.	५
२	वचनाद्विजामपि ॥ ६६ ॥	६.
	सर्वर्त्विजां हेममाला	७
	द्यार्त्विज्यं न गुणात्फलम् ।	८
	प्रत्यगाशीर्मनुर्यष्टुः	९
	द्यान्नात् स्तूभयोर्मनुः ॥ ६७ ॥	१०
	अ एव वाच्यः क्लृप्तीश्च	११
	द्वन्द्वान्याध्वर्यवाणिनः ।	१२
	विरोधे करणं होता	१३
	प्रेषाप्रेषार्थकर्तृमित् ॥ ६८ ॥	१४
	प्रेषिता ऽध्वर्युरत्र स्यात्	१५
	करणे स्वामिगं फलम् ।	१६
	असन्तापाद्यार्त्विजं तु	१७
	व्यपदेशे च तद्भवेत् ॥ ६९ ॥	१८
	बर्हिर्धर्मोङ्गाङ्गिनोः स्यात्	१९
	न यूपावटबर्हिषः ।	२०
	पवित्रविधृती तद्वत्	२१
	शकले प्रकृतग्रहः ॥ ७० ॥	२२
	कास्यं प्रधानं तूपांशु	२३
	इयेनाङ्गं नवनीतयुक् ।	२४
१	असुत्याकाले ऽप्यङ्गे तत्	२५
२	सुत्यायां पशुसंहतिः ॥ ७१ ॥	२६
	तरसं सवनीयाङ्गम्	२७

इति तृतीयाध्यायस्याष्टमः पादः ।

पादाधिकरणानां सङ्ख्या ।

१५—१९—२०—२३—२०—१७—२४—२७

अध्यायाधिकरणसङ्ख्या १६५*

सर्वसङ्ख्यैक्यं २८५

* अधिकरणरत्नमालानुसारेणाध्यायाधिकरणसङ्ख्या १५७ ।

अथ चतुर्थोऽध्यायः ।

तुर्याध्यायप्रतिश्रवः ।	१
१ लक्षणं पुरुषार्थस्य	२
२ विधेयं न फलं मतम् ॥ ७२ ॥	३
३ काम्यो गुणो न क्रत्वर्थः	४
४ पुमर्थे द्रविणार्जनम् ।	५
पर्युदासोऽनीक्षणादौ	६
प्रदेयं स्फ्यादि नो यजौ ॥ ७३ ॥	७
पञ्चेकत्वं तु यागाङ्गम्	८
लिङ्गमप्येवमिष्यते ।	९
अपूर्वमाश्रयिष्वस्ति	१०
साम्यं वैषम्यमर्थगम् ॥ ७४ ॥	११
वाजिनार्थं न दध्यादि	१२
पदकर्माप्रयोजकम् ।	१३
अर्थाभिधानकर्मेवम्	१४
शकृल्लोहितकर्म च ॥ ७५ ॥	१५
आग्नेयादेः स्विष्टकृच्च	१६
हविष्णु क्षारणं तथा ।	१७
प्रयाजयोरौपश्रुतम्	१८
नानुयाजाङ्गमेव तत् ॥ ७६ ॥	१९
अष्टत्वे च चतुष्टे द्वे	२०

इति चतुर्थाध्यायस्य प्रथमः पादः ।

स्वर्वर्थे खदिरादि न ।	१
प्राचीशाखा न दिग्वादो	२
मूलवाक्येऽग्रमेव सा ॥ ७७ ॥	३
हरतौ प्रतिपाद्या सा	४
प्रणीतानिनये तथा ।	५
दण्डदानन्त्वर्थकर्म	६
विषाणाप्रासनं तु न ॥ ७८ ॥	७
प्रतिपाद्यं सोमलिप्तम्	८

	कालादौ नियमो विधिः ।	९
	द्रव्ये गुणश्रुतिश्चैवम्	१०
	संस्कारे च तथैव नः ॥ ७९ ॥	११
१	यागस्य लक्षणं प्रोक्तम्	१२
२	होमलक्षणमेव च ।	१३
३	दानलक्षणमप्यत्र	१४
४	प्रयोगो(१)यागहोमयोः ॥ ८० ॥	१५
५	द्रव्यदेवान्वयो यागो	१६
६	होमआसेचनाधिकः ।	१७
	आतिथ्यादौ बर्हिरेकम्	१८

इतिचतुर्थाध्यायस्यद्वितीयः पादः ।

	द्रव्यादौ न फलार्थता ॥ ८१ ॥	१
	काम्यनैमित्तिके ऽनित्ये	२
	दध्यादेरुभयार्थता ।	३
	पयोव्रतं तु क्रत्वर्थे	४
	फलं विश्वजितो ऽस्ति च ॥ ८२ ॥	५
	तन्नानेकत्वंकमेव	६
	तत्रापि स्वर्ग एव नः ।	७
	फलं रात्रिष्वर्थवादात्	८
	न स्वर्गस्तु फले श्रुते ॥ ८३ ॥	९
	दर्शादि सर्वकामार्थम्	१०
	प्रयोगैक्येन तन्मतम् ।	११
	पश्वाद्यामुष्मिकमपि	१२
	बृहस्पतिसवाङ्गता ॥ ८४ ॥	१३
	वैमृधः पौर्णमास्यङ्गम्	१४
	कालः स्यादाग्निमारुते ।	१५
	दर्शोत्तरं सोमयागो	१६
१	जातेष्टौ पुत्रपूतता ॥ ८५ ॥	१७
२	जातकर्मोत्तरं सेष्टि	१८
३	र्नाशौचे सा स्वकालगा ।	१९

(१) वार्तिककारव्याख्यानानुसारेणैवम् ।

बृहस्पतिसर्वोऽप्येवम्

२९

इति चतुर्थाध्यायस्य तृतीयः पादः ।

राजसूये यजेः फलम् ॥ ८६ ॥

१

त्रिदेवनादि तस्याङ्गम्

२

सौम्ये नापसदङ्गता ।

३

आमनाः साङ्ग्रहण्यङ्गम्

४

नित्य एव दधिग्रहः ॥ ८७ ॥

५

वैश्वानरा निमित्तं स्यात्

६

षष्ठी नैर्मत्तिकी चितिः ।

७

पितृयज्ञो न दर्शाङ्गम्

८

यूपाङ्गं रशना परा ॥ ८८ ॥

९

स्वरुः पश्वङ्गनाङ्गं स्यात्

१०

दर्शे कालयुजां फलम्

११

ज्योतिष्टोमे सोमय(१)जेः

१२

इति चतुर्थाध्यायस्य चतुर्थः पादः ।

पादाधिकरणानां संख्या

२० । १८ । २० । १२ ।

अध्यायाधिकरणसङ्ख्या ७०*

सर्वसङ्ख्यैक्यं ३५५

अथ पञ्चमोऽध्यायः ।

१ क्रमः श्रुत्या नियम्यते ॥ ८९ ॥

१

२ क्रमो वैधः पाञ्चमिकः

२

३ सत्रे दीक्षाक्रमः श्रुतेः

३

पाकाग्निहोत्रयोरर्थो

४

नियतो न त्वमानतः ॥ ९० ॥

५

(१) फलमित्यनुवर्तते ।

* अधिकरणरत्नमालाऽनुसारेणाध्यायाधिकरणसङ्ख्या ६९ ।

	पाठक्रमाक्रमश्च स्यात्	६
	द्विपश्वादौ प्रवृत्तितः	७
१	स्था(१)नात्साद्यस्कपशुषु	८
२	क्रमश्चेतरयोस्ततः ॥ ९१ ॥	९
	मुख्यक्रमाच्चदङ्गानाम्	१०
	पाठां मुख्यक्रमाद् बली	११
	विधिपाठान्मन्त्रपाठः	१२
	क्रमान्मौख्याच्च चोदकः ॥ ९२ ॥	१३
	प्रातरादिश्रुतौ सद्य	१४
१	उत्कर्षे च तदादिता ।	१५
२	तदन्तस्यापकर्षः स्यात्	१६
	सौमिकाः प्रोक्षणाद्यनु ॥ ९३ ॥	१७
	यूपे श्रुतापकर्षः स्यात्	१८
	एवं प्रासङ्गिके मतः ।	१९
	अपूर्वे च स एवेष्टौ	२०
	ऽग्निहोत्रोत्कर्षणं न च ॥ ९४ ॥	२१
	षोडश्युत्कर्षकं चोक्त्यर्थं	२२

इति पञ्चमाध्यायस्य प्रथमः पादः ।

	पदार्थो ऽनुसमीयते ।	१
	काण्डानुसमयश्चोक्तो	२
	मु(२)ष्ट्यादौ स च वर्णितः ॥ ९५ ॥	३
	चतुःखण्डितहोमे ऽसौ	४
	यूपानैक्ये ऽञ्जनादिषु ।	५
	पशुष्ववस्ते साजात्यान्	६
	नानाबीजेषु चाप्ययम ॥ ९६ ॥	७
	पृषदाज्ये पात्रभेद	८
	आगन्त्वन्तनिवेशनम् ।	९
	देवनाद्यपकृष्येत	१०

(१) नाधिकरणान्तरं किन्त्वर्थसिद्धम् ।

(२) माधवमतेनाधिकरणभेदः ।

दीक्षां साचित्रतः परा ॥ ९७ ॥

११

ततो दीक्षितसंस्काराः

१२

इति पञ्चमाध्यायस्य द्वितीयः पादः ।

प्रयाजैकादशैः पशोः ।

१

तत्र स्वस्थानवृद्धिः स्यात्

२

नान्ते धाय्या निवेद्यते ॥ ९८ ॥

३

आङ्गं त्वृचोन्ते पर्यासात्

४

गायत्र्यादिषु सामसु ।

५

ग्रहेष्टकं तु सोमाग्न्योः

६

चित्रिण्याद्यास्तु नान्ततः ॥ ९९ ॥

७

लोकम्पृणा तदन्ते वा

८

ऽग्निहोत्रादीष्टितः परम्

९

क्रत्वन्ते त्वग्निचिद्धर्मा

१०

इष्ट्यन्ते दीक्षितस्य ते ॥ १०० ॥

११

पाठक्रमः क्रतूनां ना

१२

ग्निष्टोमविकृतिः परा ।

१३

सा च सर्वानसंस्थैव

१४

नैकस्तोमग्रहो ऽत्र च ॥ १०१ ॥

१५

इति पञ्चमाध्यायस्य तृतीयः पादः ।

श्रुत्यर्थाभ्यां पाठबाधः

१

प्रवृत्तेर्मुख्यतस्तथा ।

२

विकल्पः सोमपूर्वत्वे

३

सो ऽपि वर्णत्रयस्य च ॥ १०२ ॥

४

सोमे ऽप्यृत्वादिबाधः स्यात्

५

नाज्योत्कर्षश्च सोमतः ।

६

सद्यस्काला च विकृतिः

७

सोमोर्ध्वं दोहवैकृतं ॥ १०३ ॥

८

दर्शोर्ध्वा सोमविकृतिः

९

इति पञ्चमाध्यायस्य चतुर्थः पादः ।

पादाधिकरणानांसङ्ख्या

२२ । १२ । १५ । ९

अध्यायाधिकरणसङ्ख्या ५८ *

सर्वसङ्ख्यैक्यं ४१३

अथ षष्ठोऽध्यायः

स्वर्गः साध्या न साधनम् ।	१
तिर्यगादेर्नाधिकारः	२
स्यात्स्त्रिया अप्यधिक्रिया ॥ १०४ ॥	३
दंपत्योश्च सहेवासौ	४
नाश्राने पुंद्वयस्य सा ।	५
यावदुक्तेः स्त्रियाः सेयम्	६
अपश्रुतं च सा मता ॥ १०५ ॥	७
प्रतीकारे ऽद्रव्यवतो	८
ऽप्यङ्गाभाववतस्तथा ।	९
नाङ्गाभावाप्रतीकारे	१०
नित्ये(१)साग्रेरधिक्रिया ॥ १०६ ॥	११
आर्षेयवरणात्सा स्याद्	१२
रथकारस्य चाहितौ ।	१३
स्थपतेश्च निषादस्य	१४

इति षष्ठाध्यायस्य प्रथमः पादः ।

सत्रे प्रत्येकमेव च ॥ १०७ ॥	१
विवक्षिता कर्तृसङ्ख्या	२
प्रारब्धस्य समापनम् ।	३
लौकिके नैष नियमः	४
कलङ्गप्रतिषेधनम् ॥ १०८ ॥	५
नियमा उपनीत्यूर्ध्वम्	६

* अधिकरणवदमालानुसारिणाधिकरणसङ्ख्या ५४ ।

(१) इदं च नाधिकरणान्तरम् ।

नाशत्त्या कालहापनम् ।

७

जीवने जीवने कर्म

८

होमश्च प्रतिभेदतः ॥ १०९ ॥

९

एवं गुर्वनुगत्यादौ

१०

सोमादेश्चापि नित्यता ।

११

इति षष्ठाध्यायस्य द्वितीयः पादः ।

अयत्तया त्वङ्गहानं स्यात्

१

कास्ये तु न तदिष्यते ॥ ११० ॥

२

कर्माभेदो द्रव्यभेदे

३

द्रव्यादेः प्रतिनिध्ययः ।

४

न देवतादेः समतः

५

प्रतिषिद्धस्य नापि सः ॥ १११ ॥

६

स्वामिनो न प्रतिनिधिः

७

सत्रे स च मृतस्य तु ।

८

आनीतो ऽसौ न च स्वामी

९

फलसंस्कारभाक्तु सः ॥ ११२ ॥

१०

सहगेव प्रतिनिधिः

११

यवा न व्रीह्युपक्रमे ।

१२

पूतीकश्च प्रतिनिधिः

१३

नासौ प्रतिनिधेर्मतः ॥ ११३ ॥

१४

पूतीकसहगग्राह्यम्

१५

नीचारे मुख्यमेव तत् ।

१६

संस्कारेषु कृतेष्वेवम्

१७

प्रयोजनकृतौ न तु ॥ ११४ ॥

१८

संस्कारयोग्यं मुख्यं स्यात्

१९

न तु कार्याक्षमं तथा ।

२०

शेषकार्याक्षमं मुख्यम्

२१

इति षष्ठाध्यायस्य तृतीयः पादः ।

नाशेऽवत्तस्य चाज्यतः ॥ ११५ ॥

१

एवं शेषावत्तनाशे

२

सर्वे भक्षास्तथर्त्विजाम् ।

३

होमः किं चित्कृत्स्नभेदे	४
सर्वक्षाम(१)निमित्तता ॥ ११६ ॥	५
उभयार्थविवक्षा स्यात्	६
होमाभिषवयोर्न सा ।	७
अग्निद्वित्वविवक्षा स्यात्	८
हविरातौ क्रियाविधिः ॥ ११७ ॥	९
सा च क्रिया स्याद्दर्शाङ्गम्	१०
सन्नत्यागे च विश्वजित् ।	११
वत्सकाले व्रतं च स्यात्	१२
असान्नाग्न्येऽप्यसौ भवेत् ॥ ११८ ॥	१३
प्रतिपाद्याद्धतौ शाखा	१४

इति षष्ठाध्यायस्य चतुर्थः पादः ।

ऽभ्युदये च न कर्मभित् ।	१
देवतापनयस्त्वाग्न्ये	२
निर्वापश्चाविवक्षितः ॥ ११९ ॥	३
अविवक्षा तण्डुलानाम्	४
तूष्णीमर्धनिरुप्तके ।	५
असान्नाग्न्येऽपीयमिष्टिः	६
अक्रीतेऽपि च विश्वजित् ॥ १२० ॥	७
दीक्षाविक(२)ल्पः प्रकृतौ	८
द्वादश द्वादशाहके ।	९
गव्यदीक्षा पुरा माध्या	१०
दीक्षितोऽवभृथावधि ॥ १२१ ॥	११
प्रतिहोमस्तत्र नास्ति	१२
उ*त्कर्षे(३)चाग्नि होत्रकम् ।	१३
प्रतिहोमश्च नो तत्र	१४

(१) चाणनिमित्ततेति पु० पा० ।

(२) वार्तिकमतेवेदम् ।

* नास्तीष्टुत्कर्षे इति-पु० पा० ।

(३) उदवसानौथोत्कर्षे अग्निहोत्रं च उत्कर्षम् उत्तराधिकरणांशोऽयम् ।

† सा - अविवक्षा ।

प्रकृतौ सायमादितः ॥ १२२ ॥	१५
षोडशिनि प्रातरादि	१६
भिन्ने होमो न सर्वगः ।	१७
व्यापन्नमार्याभोज्यं स्यात्	१८
सर्वच्छेदे निमित्तता ॥ १२३ ॥	१९
यौगपद्ये विकल्पः स्यात्	२०
क्रमे पूर्वं तु बाध्यते ।	२१
परीक्षाज्ञे सर्वधनम्	२२
कृत्वा(१)वृत्तिरहर्गणे ॥ १२४ ॥	२३

इति षष्ठाध्यायस्य पञ्चमः पादः ।

सत्रं कुर्युस्तुल्यकल्पाः	१
कुलायेन तथा भवेत् ।	२
सत्रे धिकारी विप्रः स्यात्	३
वैश्वामित्रश्च तत्समः ॥ १२५ ॥	४
आधानाधिकृतः सत्रे	५
पात्राण्यन्यानि तत्र च ।	६
वैश्यस्यैव न पश्वादि	७

इति षष्ठाध्यायस्य षष्ठः पादः ।

सर्वस्वे जनकादि न ॥ १२६ ॥	१
देया भूर्मण्डलं नापि	२
न देयः केसरी तथा ।	३
उपाज्यापि न देयं च	४
१ धर्मदासस्तथैव च ॥ १२७ ॥	५
२ क्रीता(२)दिदेय एव स्यात्	६
दानकाले च यज्ञवेत् ।	७
दक्षिणार्थं च सर्वं स्यात्	८
१ तच्च*विश्वजिदन्तरे ॥ १२८ ॥	९

(१) कृत्वा नावृत्तिरिति पु० पा० ।

(२) इदं नाधिकरणान्तरम् । क्रीतादिदेय इति पु० पा० ।

* भाष्यमतेनेदम् ।

२	भू*य*स्त्वान्वा वाध्येत	१०
	सर्वस्वं प्राकृताधिकम् ।	११
	सङ्ख्यान्या चापरिमितम्	१२
	सहस्राधिकमेव तत् ॥ १२९ ॥	१३
	माषपाके विधिर्नास्ति	१४
	सर्वपुंसां(१)विधौ तु सः ।	१५
	सहस्रवत्सरं(२)पुंसाम्	१६

इति षष्ठाध्यायस्य सप्तमः पादः ।

१	चतुर्होत्रादि लौकिके ॥ १३० ॥	१
२	होमा नैव क्रतोरङ्गम्	२
	लौकिके चोपनीतिगाः ।	३
	स्थपतीष्टिस्तथैव स्यात्	४
	अवकीर्णिपशुस्तथा ॥ १३१ ॥	५
	दैवं शुक्ले ह्युदगये	६
	पिड्यं(३)कृष्णं उपरायणे ।	७
	नित्यौ याज्याक्रयौ सोमे	८
	द्वेषप्रैषव्रतादि च ॥ १३२ ॥	९
	अनित्यं जरणाभावे	१०
	मन्त्रश्रद्धागनियामकः ।	११

इति षष्ठाध्यायस्याष्टमः पादः ।

पादाधिकरणानां संख्या ।

१४|११|२१|१४|२३|७|१६|११

अध्यायाधिकरणसङ्ख्या ११७+

सर्वसङ्ख्यैक्यं ५३०

* * वार्तिकमतेनेदम् ।

(१) नाधिकरणान्तरं किन्तु पक्षान्तरम् ।

(२) वत्सरशब्दस्य दिनपरत्वादिति शेषः ।

(३) माषवमतेनेदमधिकरणम् ।

† अधिकरणरत्नमालाऽनुसारेणाधिकरणसङ्ख्या १०८ ।

अथ सप्तमोऽध्यायः ।

पारिप्लवां न धर्माः स्युः	१
वचनाच्चातिदेशनम् ॥ १३३ ॥	२
स्यात्पञ्चसञ्चरेष्वेवम्	३
चैन्द्राग्नैककपालयोः ।	४
द्वितीयपर्वतच्छब्दम्	५

इति सप्तमाध्यायस्य प्रथमः पादः ।

गीतिः साम तु नर्द्धमता ॥ १३४ ॥	१
--------------------------------	---

इति सप्तमाध्यायस्य द्वितीयः पादः ।

नामातिदेशकं चाथ	१
प्रायणीयपदं न तु ।	२
सर्वपृष्ठे ऽतिदेशः स्यात्	३
तुषावभृथकर्मभित् ॥ १३५ ॥	४
तद्व्यं न पुरोडाशो	५
वैष्णवादिन्न नामवत् ।	६
निर्मथ्येनातिदेशः स्यात्	७
अग्नेः प्रण(१)यनान्तरम् ॥ १३६ ॥	८
तत्पर्वणो मध्यमयोः	९
स्वरसामातिदेशकम् ।	१०
वासो नसोर्न क्रियाऽङ्गम्	११
स्तात्रे ऽग्निलौकिको मतः ॥ १३७ ॥	१२
स्तुतिस्तूपशयो यूपः	१३
पृष्ठैः साधनलक्षणा ।	१४

इति सप्तमाध्यायस्य तृतीयः पादः ।

लिङ्गातिदेशः सौर्यादौ	१
त्रिध्व(२)न्तो वैदिकस्तु सः ॥ १३८ ॥	२

(१) वार्तिकमतेनेदम् ।

(२) वैदिक्याः स च सप्तत इति पा० । साधवमतानुसारेण चा-
धिकरणभेदः ।

चोदकाब्दलवनामा

३

इति सप्तमाध्यायस्य चतुर्थः पादः ।

पादाधिकरणानां सङ्ख्या

५ । १ । १४ । ३ ।

अध्यायाधिकरणसङ्ख्या २३ *

सर्व सङ्ख्यैक्यं ५५३ ।

अथाष्टमोऽध्यायः

ऽष्टमा(१)र्थस्य प्रतिश्रुतिः ।	१
एकस्मिन्नेकविध्यन्तो	२
यस्य लिङ्गं च तस्य सः ॥ १३९ ॥	३
इष्टेः सोमेनातिदेशः	४
दर्शादिष्टिष्वसौ मतः ।	५
सो ऽग्नीषोमीय इष्टेः स्यात्	६
दैक्षाच्चान्यपशुष्वयम् ॥ १४० ॥	७
सौत्यादेकादशिन्यां स्यात्	८
तस्याः पशुगणेषु सः ।	९
अव्यक्तचोदिते सोमाद्	१०
द्वादशाहादहर्गणे ॥ १४१ ॥	११
गव्यात्तदादिसत्रेषु	१२
निकाय्याद्यात्परेषु सः ।	१३
फलादेर्नातिदेशः स्यात्	१४
फलार्थस्य गुणस्य च ॥ १४२ ॥	१५
सौर्ये मन्त्रव्यवस्था न	१६
तस्याग्नेयाश्च चोदकः ।	२७
देवतातो बलिहविः	१८
कृष्णाले च सधर्मता ॥ १४३ ॥	१९

(१) प्रतिज्ञामात्रं नाधिकरणान्तरम् ।

* अधिकरणरत्नमालाऽनुसारेणाधिकरणसङ्ख्या २३ ।

आज्यान्मधूदके चासौ

२०

इत्यष्टमाध्यायस्य प्रथमः पादः ।

पयसो वाजिने च सः ।

१

पशौ सान्नाय्यतश्चासौ

२

तत्रापि पयसो मतः ॥ १४४ ॥

३

आमिक्षायां पयसोऽसौ

४

सन्नाहीनेषु तादृशात् ।

५

कौण्डपायि(१)नसन्नत्वम्

६

इत्येष्टमाध्यायस्य द्वितीयः पादः ।

स्थानसाम्यान्न चोदकः ॥ १४५ ॥

१

द्विवृत्साम्यान्नातिदेशः

२

षडहेषु गणत्वतः ।

३

द्वादशाहाच्छतोकथ्ये सः

४

प्राकृतोकथ्याच्च तत्र सः ॥ १४६ ॥

५

गायत्रीवर्णलोपान्न

६

इति अष्टमाध्यायस्य तृतीयः पादः ।

१ दर्विहोमे च नामता ।

१

२ नामैतद्वैदिकानाम्

२

३ प्यत्र स्याद्धोमनामता ॥ १४७ ॥

३

४ नातिदेशो दर्विहोमे

४

५ चसौ वचनतः(२)कचित् ।

५

इत्यष्टमाध्यायस्य चतुर्थः पादः ।

पादाधिकरणानां सङ्ख्यां

२० । ६ । ६ । ५ ।

अध्यायाधिकरणसङ्ख्या ३७*

(१) कुण्डपाय्ययनस्य सन्नविकारत्वमित्यर्थः ।

(२) राष्ट्रभृजोमादिः प्राकरणिकत्वेऽपि विवाहादौ राष्ट्रभृतोनुहो-
तीत्यादिवचनादतिदेशः । इदमधिकरणान्तरत्वेन माय्यादौ न दृश्यते ।

* अधिकरणरत्नमालानुसारेणाधिकरणसङ्ख्या ३५ ।

सर्वसङ्ख्यैक्यं ५९७

अथ नवमाऽध्यायः ।

१	सप्तमाचार्यस्मरणम्	१
२	ग्री*(१)हित्वाद्यविवक्षितम् ॥ १४८ ॥	२
२	य(२)ज्यर्थत्वनिरासो वा	३
२	संनिपा(३)तिषु चात्र सः ।	४
३	निमि१त्ततोक्ताऽपूर्वस्य	५
३	सरन्निपातिषु वा तथा ॥ १४९ ॥	६
१	वाक्यीयेऽपूर्वशेषत्वम्	७
२	दीक्षणीयाङ्गता स्वरे ।	८
	लैङ्गिकेऽपूर्वशेषत्वम्	९
	देवताविग्रहादि न ॥ १५० ॥	१०
	श्रौताङ्गापूर्वशेषत्वम्	११
१	उपांशुत्वं पदार्थगम् ।	१२
२	वाग्यमो दर्शगस्तद्वत्	१३
	नाग्निधर्मः प्रतीष्टकम् ॥ १५१ ॥	१४
	पत्नीय(३)ज्यन्तताऽन्त्येन	१५
	त्रिरङ्ग्यासम्भृचां न च ।	१६
	भारम्भणीयाऽनावृत्तिः	१७
	सावित्रादेरनूहनम् ॥ १५२ ॥	१८
१	निर्वापमन्त्रेऽन्यूहः स्यात्	२०
२	त(४)रसे धान्यशब्दगः ।	२१
१	न यज्ञपतिशब्दे(५)ऽसौ	२२
२	यजमानपदे तु सः ॥ १५३ ॥	२३
१	न स्याद्वरिवदाद्यूहः	२४

* द्वितीयवर्णकस्य व्याख्याचयमिदम् ।

† द्वितीयवर्णकस्य व्याख्यादयम् । इदं वार्तिके द्रष्टव्यम् ।

(१) पवीयजनतात्पर्येन इति पु० पा० ।

(४) तरसे - मांसे ।

(५) असौ - ऊहः ।

२	साण्डे क्रयम(१)नौ तथा ।	२४
	मेभ्यामभिगुबाधः स्याद्	२५
	गिराबाधस्त्विवापदात् ॥ १५४ ॥	२६
	इरापदे प्रगाथां स्यात्	२७

इति नवमाध्यायस्य प्रथमः पादः ।

१	गीतेः सामादिरूपता ।	१
२	ऊहग्रन्थो न नित्यः स्यात्	२
	साम संस्कारकर्म च ॥ १५५ ॥	३
	प्रत्यृचं च समाप्तं तत्	४
	समाप्तु च तदिष्यते ।	५
२	ऊढः स्यादुत्तराशब्दः	६
२	त्रैशोकं विषमास्तु तु ॥ १५६ ॥	७
१	पृष्ठसान्नोः प्रगाथः स्यात्	८
२	यौधाजपमुखेषु च ।	९
६	इयावाइवान्धीगत्रेप्येष	१०
४	गव्यं चैन्द्रेषु सद्व्यृचे ॥ १५७ ॥	११
	गीतिभेदविकल्पः स्यात्	१२
१	यहचेत्यादिका स्तुतिः	१३
२	प्रगीता(२)ऽयं सहस्रंति	१४
३	यज्ञमंत्रेषु तानता ॥ १५८ ॥	१५
	उत्तरादिषु सामोहः	१६
	तत्र स्तोभातिदेशनम् ।	१७
	स्तोभो(३)ऽधिकं विवर्णनं च	१८
१	प्रत्यक्षात्कार्यकारिता ॥ १५९ ॥	१९
२	अभावविधिना तद्वत्	२०
३	विकारेण च सामता ।	२१
४	स्वशब्दादपि सा ज्ञेया	२२
५	सा निषधानुवादतः ॥ १६० ॥	२३

(१) क्रयमन्ते उहो वासीत्यर्थः ।

(२) प्रगीतोऽयं सहस्रंति पु० पा० ।

(३) स्तोभादिकमिति पु० पा० ।

परिधौ यूपधर्माः स्युः	२४
प्रणीताधर्मवच्छृतम् ।	२५
पृष्ठसाक्षोरङ्गभेदः	२६
कण्वादौ तद्विकल्पनम् ॥ १६१ ॥	२७
द्विसाक्षि चाङ्गभेदः स्यात्	२८
पार्वणानन्तिदेशनम् ।	२९
व्यवस्थोक्ता पार्वणयोः	३०
प्रयाजा अर्थकर्म च ॥ १६२ ॥	३१

इति नवमाध्यायस्य द्वितीयः पादः ।

ग्रीह्यादिमन्त्रऊहः स्यात्	१
पुण्डरीके च दर्भवान् ।	२
लोके यूपस्पृशौ दोषः	३
ऊह्यौ पाशमनू द्विवत् ॥ १६३ ॥	४
बहुपाशार्थः प्रकृतौ	५
नोह्यः पत्न्यैक्यवान्मनुः ।	६
विकृतावप्यसौ नोह्यः	७
नोकथ्यादावग्निगुस्तथा ॥ १६४ ॥	८
१ अनूहश्च प्रतिनिधौ	९
२ प्रियङ्गा(१)बृहनित्यता ।	१०
संसर्गिष्वङ्गिगौ नोह्यौ	११
ऽभ्यस्यं तत्रैकधेति च ॥ १६५ ॥	१२
देवतात्वान्मेधपतिः	१३
बहुष्वैक्यस्य नोह्यता ।	१४
देवताभेदे ऊहः स्यात्	१५

इति नवमाध्यायस्य तृतीयः पादः ।

समासोहश्च वंक्रिषु ॥ १६६ ॥	१
चतुस्त्रि(२)शद्वगप्यश्वे	२
समासो ऽपि विकल्पतः ।	३

(१) अयं विद्वान्नी वार्तिके प्रदर्शितो न लभ्यते ।

(२) चतुर्विंशद्वगिति पृ० पा० ।

अग्नि(१)गौ च वपोरू*कम्	४
प्रशंसा च प्रशस्तता ॥ १६७ ॥	५
इयेनादौ चापि साकल्यम्	६
ज्योतिष्मत्यग्निसंस्क्रिया ।	७
नेष्टिर्गतश्रीधारेऽग्नौ	८
नेष्टिर्वाचा(२)दिमन्त्रिका ॥ १६८ ॥	९
पयः प्रदेयं नादित्ये	१०
ऽभ्युदयेष्टौ प्रदेयता ।	११
पशुकामेष्टौ तु नैवम्	१२
ग्रहेषु श्रप(३)णे तथा ॥ १६९ ॥	१३
यागः परस्वत्स्वैशाने	१४
ध्वाज्यशेषवचस्यपि ।	१५

इति नवमाध्यायस्य चतुर्थपादः ।

पादाधिकरणानां सङ्ख्या

२७ । ३१ । १५ । १५—

अध्यायाधिकरणसङ्ख्या ८८*

सर्वसङ्ख्यैक्यं ६७८ ।

अथ दशमाध्यायः ।

१ लुप्तार्थवाधो त्रिकृतौ	१
२ कृष्णलेश्ववघातांगः ॥ १७० ॥	२
३ उरुकमस्तु नावाह्यः	३
सामेष्टचारम्भवारणम् ।	४
राजसूयेष्टिष्वप्येवम्	५

(१) अधिगीचरथोरुक्कमिति पु० पा० .

* वपा उरुक्कमिति छेदः ।

(२) वाचाशब्दः आर्दिर्द्यस्मिन् मन्त्रे इति बहुव्रीहिरर्गो बहुव्रीहिः

(३) श्रवणे इति पु० पा० ।

† वाघ इति शेषः तेन श्रपणं भवतीति फलितम् ।

* अधिकरणरत्नसागानुसारिणाऽध्यायाधिकरणसङ्ख्या ६७

आरम्भेष्टिर्न चात्मनि ॥ १७१ ॥	६
यूपाहुतिर्न साद्यस्के	७
तत्र स्थाण्वाहुतिर्न च ।	८
स्वाहाङ्कारः सन्निपाती	९
नाज्यभागो ऽग्निदेवतः ॥ १७२ ॥	१०
नैवं पशुपुरोडाशः	११
सौर्ये चरिहोदनः ।	१२
सौर्ये बाधः कपालानाम्	१३
पेषणादि च बाध्यते ॥ १७३ ॥	१४
इति दशमाध्यायस्य प्रथमः पादः ।	

पाकः स्यात्कृष्णलचरौ	१
नोपस्ताराभिधारणे ।	२
भक्षस्तु तत्र स्यादेवै	३
कर्धेति तु सहत्वगीः ॥ १७४ ॥	४
भक्षाः(१)सर्वे ब्रह्मणः स्युः	५
स्वकालास्ते तु सम्मताः ।	६
व्यादेशो न चतुर्धाऽत्रा(२)	७
नत्यर्था दक्षिणर्त्विजाम् ॥ १७५ ॥	८
भक्षास्तु प्रतिपत्यर्थाः	९
सत्रे चरणबाधनम् ।	१०
दक्षिणायाश्च बाधो ऽत्रो	११
दवसाने यजः फलम् ॥ १७६ ॥	१२
तत्राधिकारः प्रत्येकम्	१३
चेत्सहत्वं तदर्त्विजः ।	१४
ऋत्विजो नैव कामेष्टौ	१५
द्वेभ्य ऋत्विङ्क नां मतः ।	१६
सत्रे मृतो नाधिकारी	१७
१ तथा(३)त्वे ऽपि न दीक्षितः ।	१८

† स्वाहाङ्कारः - उत्तमः प्रयाजः ।

(१) कृष्णलचराविति शेषः ।

(२) अत्रेति पूर्वान्वयि, चानत्यर्थेति उत्तरान्वयि ।

(३) कलाचिन्ता ।

२ जपश्चां वपनं बाध्यम्	१९
शुक्रान्वारन्भणादि*न ॥ १७८ ॥	२०
गुणकामास्तु बाध्याः स्युः	२१
सूक्तवाकफलानि च ।	२२
बाध्याः स्युर्होतुकामाश्च	२३
सर्वस्वा(१)रः समाप्यते ॥ १७९ ॥	२४
मृते ऽस्थियज्ञवत्कर्मा	२६
युराशी(२)स्त्वत्र जीवति ।	२६
सत्रे दानमहष्टायम्	२७
निर्वापो निर्गुणे ऽपि च ॥ १८० ॥	२८
मुष्टेलोपो न सङ्ख्याया	२९
धेन्वादावजबाधनम् ।	३२
श्वेतादौ नाजबाधः स्यात्	३१
अत्रैहा अपि तण्डुलाः ॥ १८१ ॥	३२
लुप्तार्थं न खले वाल्याम्	३३
अलुप्तार्थं भवेदिह(३) ।	३४
पेषणं धर्मवन्मन्ये	३५

इति दशमाध्यायस्य द्वितीयः पादः ।

पशवादौ चोदको ऽस्ति च ॥ १८२ ॥	१
पराधारे मन्त्रविधिः	२
नोत्करादौ क्रियाविधिः ।	३
दीक्षामन्त्रेष्वबाधो ऽग्नौ	४
पुनर्निष्कृत(४)एव च ॥ १८३ ॥	५
वासोवत्से प्राप्तबाधः	६
तत्रान्वाहार्यधर्मता ।	७
वत्से पाकस्य बाधः स्यात्	८
पाकबाधश्च वाससि ॥ १८४ ॥	९

** बाधामिति शेषः । (१) सर्वसार इति पु० पा० ।

(२) आयुराशीरिति छिदः । (३) खलेवाल्याम् ।

(४) पुनर्निष्कृत एव दक्षिणा नान्या ।

† इदं नाधिकरणान्तरम् ।

उभयोरभिघारस्य(१)	१०
स्याद्वादशशतं गवाम् ।	११
विभज्य दक्षिणा देया	१२
स विभागो ऽसमो मतः ॥ १८५ ॥	१३
धेनुर्गवां बाधिका स्यात्	१४
एका पंचेति धेनुवत् ।	१५
त्रिवत्सो प्येऽव मेव स्यात्	१६
प्राकाशौ भागबाधकौ ॥ १८६ ॥	१७
इयावाइवे कृत्स्नबाधः स्यात्	१८
स(२)सोमचमसे ऽपि च ।	१९
वा(३)क्यैक्ये भागबाधः स्यात्	२०
यजुर्युक्ते मतोन सः(४) ॥ १८७ ॥	२१

इति दशमाध्यायस्य तृतीयः पादः ।

उपहोमैर्न नारिष्टा(५)	१
१ बाध्या(६)स्त्विह शरैः कुशाः ।	२
२ रथाघोषान्मन्त्रदमौ	३
शुक्रादेर्न ग्रहान्तरम्(७) ॥ १८८ ॥	४
प्राजापत्यैः क्रतुपशुः	५
चानुयाजास्तथा ऽऽमनैः ।	६
पत्नीभिर्गानकर्त्तृभिश्च	७
नवनीतं च गुग्गुलोः ॥ १८९ ॥	८
बाध्यं न वा सस्तार्येण	९
प्राकृती वैकृतस्तुतेः ।	१०
कौत्सेन प्राकृतं बाध्यम्	११

(१) बाध इतिसम्बध्यते ।

(२) तच्छब्देन बाधः ऽपरावृत्त्यते ।

(३) न्यायमाख्यायामिदं पृथङ्नास्ति ।

(४) सः - भागबाधः । (५) बाध्या इत्यपक्रष्यते ।

(६) यद्वेत्यादिना चधिकारस्यान्तरत्वस्य प्रदर्शितं शास्त्रदीपिकायाम् ।

† एवं वेत्यादिना वर्णकान्तरमारचितम् ।

(७) बाध्यामिति सम्बध्यते ।

भीमांसासारसङ्ग्रहः ।

३३

तत्रापि समसङ्ख्यकम् ॥ १९० ॥	१२
स्तोमवृद्धौ न बाधः स्यात्	१३
बाधाबाधौ न सर्वगौ ।	१४
विधिशब्दो देवतायाम्	१५
विकृतावपि तत्तथा ॥ १९१ ॥	१६
सगुणायां गुणस्यापि	१७
वृ*धन्वान्देवता न च ।	१८
उांस्तेत्येवानुबन्धे वा	१९
ऽवभृथे स्विष्टकृद्गुणः ॥ १९२ ॥	२०
तल्लोपस्तु प्रयोगे(१)चा	२१
नुयाजोऽन्यस्तु संस्किया ।	२२
याज्यानुवाक्या चैवं(२)स्यात्	२३
मनोताम्रेरनूहनम् ॥ १९३ ॥	२४
कण्वादिसाक्षि स्वायोनिः	२५
तत्र स्वे एव चोत्तरे	२६
मोहः स्तोत्रे च शस्त्रे वा	६७
ऽऽज्यऽपान्तस्यात्पृषदाज्यके ॥ १९४ ॥	२८

इति दशमाध्यायस्य चतुर्थः पादः ।

लोपोन्त्यस्यैव विकृतौ	१
एकत्रिकतृचे ऽन्ययोः ।	२
एकस्यामृचि धूर्गानम्	३
दशाहो मध्यगो गणे ॥ १९५ ॥	४
विकल्पो ऽपूर्वसङ्ख्यासु	५
स्तोमे सामागमो ऽधिके ।	६
पवमाने त्वाद्यक्रुचा	७
सामिधेनीषु चागमः ॥ १९६ ॥	८
षोडशी प्रकृतावेव	९

* बुधत्वानिति पु० पा० । † उत्सृज्येवेति पु० पा० ।

(१) अंगीषीनीषे । (२) एवं संस्कारकर्मस्यात् ।

§ व्यायायान्स्यात्पृषदाज्यके इति पु० पा० ।

तृतीयसवने स(१)च ।	१०
सचाग्रयणतो ग्राह्यः	११
स च स स्तुतयस्त्रयः ॥ १९७ ॥	१२
१ द्विरात्रे ऽद्विरसां नित्यः	१३
२ सोऽन्येष्वपि मतान्तरे ।	१४
चतुर्थवीप्सा ना(२)हीने	१५
१ विषुवाग्रयणाग्रता ॥ १९८ ॥	१६
२ जगत्सामा च विषुवान्	१७
द्वयसामा स्वधर्मयुक् ।	१८
स्वमैन्द्रवायवस्थानम्	१९
तथा कामे तदग्रता ॥ १९९ ॥	२०
काम्या शुक्राग्रतायां न	२१
सा तु धाराग्रहाश्रया ।	२२
सादनं चापि तत्रैव	२३
प्रदानं तत्र नैव हि ॥ २०० ॥	२४
नित्यं ज्यनीका शुक्राग्राः	२५
अनङ्गं व्यूढ इष्यते ।	२६
ज्यनीकावृत्तिः स्वस्थानात्	२७
छन्दोऽन्यस्थानता मनौ ॥ २०१ ॥	२८

इति दशमाध्यायस्य पञ्चमः पादः ।

तृचे स्तोत्राङ्गसामानि	१
कालार्थः स्वर्हगन्धयः ।	२
पृष्ठ्ये साम्नोर्विमज्योक्तिः	३
तथैकादशिनेष्वपि ॥ २०२ ॥	४
विश्वजित्सर्वपृष्ठे सा	५
वैरूप्यं पृष्ठ एव च ।	६
त्रिवृच्छब्दो नवर्चार्थः	७
पृष्ठे संसवणे उभे ॥ २०३ ॥	८

(१) अग्नयोः शास्त्रदीपिकायां वैपरीत्यम् ।

(२) वीष्णान्वाहीने इति पु० पा० ।

षडहान्ते मध्वशनम्	९
सकृत्तत्पडहे पुनः ।	१०
पुनः पुनर्व्यवाये तु	११
सत्रे मध्वशनं भवेत् ॥ २०४ ॥	१२
नाहरन्यन्मानसं स्याद्	१३
बहूनां सन्नकर्तृता ।	१४
बाधस्तत्र त्विजामिष्टः	१५
१ सत्रलक्षणमेव च ॥ २०५ ॥	१६
२ अहीनलक्षणं चैका	१७
पौण्डरीकस्य दक्षिणा ।	१८
विभज्य प्रत्यहं नेया	१९
यावत्सङ्ख्यं मनोऋचः ॥ २०६ ॥	२०
मानाहती वाससा स्तो	२१
ऽहर्गणेवाससो भिदा ।	२२
काले सात्वाहतेः* कार्या	२३

इति दशमाध्यायस्य षष्ठः पादः ।

हृदयादिपशौ हविः ॥ २०७ ॥	१
तच्चैकादशसङ्ख्यं स्यात्	२
तदन्यैः स्विष्टकृत्रिभिः ।	३
अध्यु(१)ध्न्येडाभक्षबाधो	४
वनिष्ठुरपि बाधकः ॥ २०८ ॥	५
इडाभक्षः प्रशास्तुः स्यात्	६
भागस्तस्यैक एव च ।	७
प्रतिप्रस्थानुर्नो भक्षो	८
ऽपूर्वत्वं प्राकृतश्रुतौ ॥ २०९ ॥	९
तत्रापि यावदुक्तं स्यात्	१०
स्विष्टकृच्छेषकार्यहत् ।	११
शंयविडान्तादिर्नित्यं स्यात्	१२

* आहतेः काले इत्यन्वयः ।

(१) अध्युः प्रथमचरणे बाध इति पु० पा० ।

सान्ततापूर्वतो भवेत् ॥ २१० ॥	१३
स्युस्त्वपूर्वा उपसदो	१४
ऽवभृथश्च तथैव नः ।	१५
वैकल्पिकैकनियमः	१६
प्रत्याज्ञानाच्च बाधनम् ॥ २११ ॥	१७
समुच्चयो यू(१)पयोर्न	१८
शुक्लव्रीह्यविकल्पनम् ।	१९
पञ्चावत्तः पशुः सर्वो	२०

इति दशमाध्यायस्य सप्तमः पादः ।

१ नार्षेये पर्युदासता ॥ २१२ ॥	१
२ न तौ पशाविति न सा	२
न सौम्य* इति नु स्तुतिः ।	३
विकल्पः षोडशिन्युक्तः	४
जर्त्तिलादेर्विधिर्न च ॥ २१३ ॥	५
होमाभिधारणे नित्ये	६
अग्न्याधेये च सामांयत् ।	७
२ दीक्षिते पर्युदासाः(२) स्युः	८
२ निषेधा इति के(३)चन ॥ २१४ ॥	९
बाधो विशेषात्सामा(४)न्य	१०
स्योपसंहारवर्णनं ।	११
स्वाहाकारः सर्वहोमे	१२
अग्न्यतिग्राह्यातिदेशनम् ॥ २१५ ॥	१३
हविश्चतुरवद्ये ओ	१४
पांशुयाजो ऽपि तद्भवेत् ।	१५
प्रागेव सोमाग्नैन्द्राग्नौ	१६

(१) गूपथार्थीर्न इति पु० पा० ।

* सौम्य इति पाठो दृश्यते शास्त्रदीपिकायाम् ।

† नित्ये इति वचनव्यत्ययेन सम्बद्ध्यते नित्यमित्यर्थः ।

(२) भार्यसतमिदम् ।

(३) वार्तिककाराः ।

(४) सामान्यस्य विशेषादिस्थुभयत्रान्वयि ।

ध्रौवे चोपांशुयाजके ॥ २१६ ॥

१७

देवता नियता तत्र

१८

पौर्णमास्यां तथैव च ।

१९

आग्नेयमात्रे ऽपि स च

२०

इति दशमाध्यायस्याष्टमः पादः ।

पादाधिकरणानां सङ्ख्या

१४।३५।२१।२८।२८।२३।२०।२०

अध्यायाधिकरणसङ्ख्या १८८†

सर्वसङ्ख्यैक्यं ८६७

अथैकादशोऽध्यायः ।

प्रकृतीष्टौ फलं सह ॥ २१७ ॥

१

१ एकोपकाराण्यङ्गानि

२

२ तेषां*च स्यात्समुच्चयः ।

३

काम्याभ्यासः प्रतिफलम्

४

१ अवघातः सकृन्न च ॥ २१८ ॥

५

२ सर्वौषधे(१)तु स सकृत्

६

नाङ्गावृत्त्या फलं बहु ।

७

कपिञ्जलेषु त्रित्वं स्यात्

८

उत्तरादोहनेन तत् ॥ २१९ ॥

९

कालाद्यैक्ये ऽङ्गतन्त्रं चा

१०

न्तः(२)सौम्याग्नेययोर्न तत् ।

११

इति एकादशाध्यायस्य प्रथमः पादः ।

१ कालाद्यैक्यं प्राकृतेष्टेः

१

२ अङ्गेषु च तदङ्गिभिः ॥ २२० ॥

२

प्रतित्रिकं त्वङ्गभेदो

३

* वृत्तिकारमते अधिकरणान्तरं न माय्यसते ।

(१) शास्त्रद्वैपिकायां नाधिकरणान्तरमिदम् ।

(२) अन्तःसौम्यो ययीराग्रे ययीक्षन्तं नेत्यर्थः ।

† अधिकरणरत्नमालानुसारेणाध्यायाधिकरणसङ्ख्या १७६ ।

ऽध्वरकल्पापि तद्विधा ।	४
वसाहोमैक्यं पशुषु	५
कालभेदे भिदा मता ॥ २२१ ॥	६
अन्ते यूपाहुतिस्तद्व(१)त्	७
साङ्गो ऽप्स्ववभृतो मतः ।	८
विहारयो रङ्गावृत्तिः	९
कर्तृतन्त्रं तयोर्मतम् ॥ २२२ ॥	१०
आपराग्निकभेदो ऽत्र	११
ब्रह्मसाम्नि न कर्ममित् ।	१२
स्यात्पञ्चशरदीये सा(२)	१३
सह सोमक्रयेङ्गमित् ॥ २२३ ॥	१४
तुषयागो ऽर्थकर्मैतन्म	१५
निष्कासे तु न निर्वपिः ।	१६

इति एकादशाध्यायस्य द्वितीयः पादः ।

अङ्गाङ्गिनोः कालभेदो	१
ऽङ्गत्वे ऽप्याधानतन्त्रता ॥ २२४ ॥	२
सोमाङ्गपशुयूपैक्यम्	३
तत्र संस्कारतन्त्रता ।	४
यूपैक्ये स्वरुतन्त्रत्वम्	५
विषाणाय अहर्गणे ॥ २२५ ॥	६
नानाबीजे(३)वाग्विसर्गे	७
पशुकाले स(४)नात्राचित् ।	८
साङ्गा(५)न्ते ऽग्निविमोको ह	९
र्गणेष्वेको(६)पसत्सु या ॥ २२६ ॥	१०

(१) तन्मेत्यर्थः ।

(२) सा - कर्मभिदा ।

* तन्मत्वमिति सम्बद्धधीते ।

(३) अत्राऽपि तत्सम्बद्धधीते ।

(४) स - वाग्विसर्गः ।

(५) एतद्वर्तिकमतम् । आथ्यमते तु प्रधानमात्रान्ते विमोकोः ।

(६) उपसत्सु या सुत्रक्षणा सा अहर्गणेषु एकीकार्यः ।

	सुब्रह्मण्या(१)न चान्यैवम्	११
	ऋत्विग्देशा(२)भिदापि च ।	१२
१	आन्तात्पात्रधृतिस्त्विष्टा	१३
२	पवमानेष्टितस्तु सा ॥ २२७ ॥	१४
	कृत्स्नसोमोर्ध्वाः पशवः	१५
	सूक्तवाकेन्द्र उत्कृषिः ।	१६
	इति एकादशाध्यायस्य तृतीयः पादः ।	
	कर्तुर्दक्षिणयां भेदः	१
	राजसूये तु तन्त्रता ॥ २२८ ॥	२
	नावेष्टावेकतन्त्रत्वम्	३
	न सेष्टिषु गुणात्फले ।	४
	द्वादशाहः षट्त्रय(३)हः स्यात्	५
	सुत्याकालाङ्गमिच्छिह ॥ २२९ ॥	६
	सुब्रह्मण्याहः शब्दतन्त्रम्	७
	कुम्भ्यादेश्च पशुष्विद(४)म् ।	८
१	नानादेवेष्वप्येवं स्यात्	९
२	वसा(५)भेदे ऽप्यभिन्नता ॥ २३० ॥	१०
	जातिभेदपशोस्त(६)ङ्गित्	११
	अश्वेष्टिषु कपालमित् ।	१२
	अवघाते सकृन्मन्त्रः	१३
	नानाधीजेषु तद्भिदा ॥ २३१ ॥	१४
	प्रतिमुष्टि स निर्वापे	१५
	वेदस्त्रिः प्रोक्षणे सकृत् ।	१६
	स*कृत्कण्ड्वां सकृन्मन्त्रः	१७

(१) अन्या सुत्याकालीना सुब्रह्मण्या नैवम् एका नैत्यर्थः ।

(२) ऋत्विग्देशानां भेदो ऽभेदश्च ऐच्छिक इत्यर्थः ।

(३) षट्त्रयहः ३६ ।

(४) तन्त्रम् ।

(५) अधिकरणान्तरं नैदं शास्त्रदीपिकायाम् ।

(६) तन्त्रभेदः ।

* सकृत्कर्म सकृन्मन्त्र इति पु० पा० ।

स्वप्नादावेवमेव च ॥ २३२ ॥	१८
प्रयाणाङ्गं मनुस्तद्वत्	१९
तन्त्रं नोपरवेष्टु सः ।	२०
कालभेदे ऽग्निगावेवम	२१

इति एकादशाध्यायस्य चतुर्थः पादः ।

पादाधिकरणानां सङ्ख्या

११ । १६ । १६ । २१

अध्यायाधिकरणसङ्ख्या ६४ *

सर्वसङ्ख्यैक्यं ९३१ ।

अथ द्वादशाध्यायः ।

१. चित्रायां मि(१)न्नकर्मता ॥ २३३ ॥	१
२ पश्वङ्गानिप्रसज्यन्ते	२
पुरोडाशे त्वसन्नतु ।	३
दैक्षादौ सोमवेदिश्च	४
पात्राणि प्रसजन्ति न ॥ २३४ ॥	५
शामित्रो न पुरोडाशे	६
नाम्नापाको ऽपराग्निगः ।	७
हविर्धानं न निर्वापे	८
दीक्षार्थाज्जागरः पृथक् ॥ २३५ ॥	९
विहारयोर्न मन्त्रैक्यम्	१०
सोमे ऽन्यन्वाहिति न च ।	११
तथा व्रतोपायनं च	१२
दीक्षोर्ध्वान्वाहिति न च ॥ २३६ ॥	१३
पत्नीसन्नहनं नै(२)व	१४

(१) समानतत्त्वत्वेनोदाहृते भाष्यकारेण चित्रायागे एककर्मत्व-
त्तदनुपपत्तिमाशङ्क्य भिन्नकर्मत्वं साधितम् ।

* अधिकरणरत्नमालाऽनुसारेणाध्यायाधिकरणसङ्ख्या ६४ ।

(२) सीमे इत्यनुवर्तते ।

सोमे नैवैष्टिकं व्रतम् ।	१५
य(१)ष्टमक्षाः पृथक्त्तु स्युः	१६
सोमाङ्गे दक्षिणा न च ॥ २३७ ॥	१७
ऋत्विक्मक्षास्त्वैष्टिकाः स्युः	१८
होतुर्वरणमेव च ।	१९
बर्हिरैक्ये(२)तदङ्गं न	२०
देशमेदे मिदा मनोः ॥ २३८ ॥	२१
नाहह(३)ति मनू नैवम्	२२

इति द्वादशाध्यायस्य प्रथमः पादः ।

त्रेता(४)पाकाद्यसाधनम् ।	१
नित्यः पशुपरोडाशः	२
हविष्कृच्छेत्पशौ सकृत् ॥ २३९ ॥	३
सौम्यादावपि सा नैव	४
निशीष्टिश्च प्रसङ्गिनी ।	५
आरम्भणीया विकृतौ	६
भूयांसः स्युः सधर्मकाः ॥ २४० ॥	७
मुख्यं स्वधर्मकं साम्ये	८
ज्जाङ्गिनोरङ्गि तादृशम् ।	९
परिधिर्द्वयधर्मा स्यात्	१०
विरोधे यौष्यबाधनम् ॥ २४१ ॥	११
सवने पशुतन्त्रित्वम्	१२
विकृतेः प्रकृतिं प्रति ।	१३
बर्हिः सूनं त्वाग्रयणे	१४
सर्वेषां तन्त्रितेह च ॥ २४२ ॥	१५

इति द्वादशाध्यायस्य द्वितीयः पादः ।

(१) ऋष्ट इति पु० पा० ।

(२) पृथगित्यनुवर्तते । बर्हिरैक्ये प्रतिकर्म बर्हिरङ्गं प्रीचणादिकं
पृथक् च कर्तव्यमित्यर्थः ।

(३) संवहन् हरणमन्वो ।

(४) वे ता - च ग्रन्थम् । त्रिता इति० पु० पा० ।

वत्सत्वचाहता बाधः	१
देवसूषु प्रसङ्गिता ।	२
सर्वमूर्ध्वादि चाधारे	३
यवव्रीहिविकल्पनम् ॥ २४३ ॥	४
दोषे प्रायश्चित्तयोश्च	५
दोषाभावे समुच्चयः ।	६
कर्मण्यधर्मका मन्त्रा	७
ब्राह्मणस्वरतो न ते ॥ २४४ ॥	८
तत्रोत्पन्नास्तस्वरेण	९
मन्त्रान्ते कर्म चारभेत् ।	१०
सन्ततां च वसोर्धारां	११
सन्तताधारकर्म च ॥ २४५ ॥	१२
विकल्पाः करणामन्त्राः	१३
सङ्ख्यायुक्तसमुच्चयः ।	१४
ब्राह्मणेविहितेष्वेव(१)म	१५
क्रिय(२)माणानुवादिषु ॥ २४६ ॥	१६
इति द्वादशाध्यायस्य तृतीयः पादः ।	
जयाशीरादिषु च सो(३)	१
ऽनुवाक्यायाज्ययोश्च सः ।	२
क्रयणेषु च सन्याय्यः	३
पशुसङ्गुदेषु च ॥ २४७ ॥	४
ना(४)ग्न्याधेये दक्षिणासु	५
जाघनीषु समुच्च(५)यः ।	६
अगनावुख्यः काम्यबाध्यः	७
काम्यो नाहवनीय(६)कः ॥ २४८ ॥	८

(१) विकल्पः । विहितेष्वेव इति पु० पा० ।

(२) समुच्चयः ।

(३) सः - समुच्चयः ।

(४) समुच्चयो न ।

(५) नैत्यनुवर्तते ।

(६) नौयके इति पु० पा० ।

मीमांसासारसङ्ग्रहः ।

४३

नास्याधानादि कर्म स्यात्	९
गतश्रीधारणं न च ।	१०
यष्टैकस्तुपरार्थानि	११
सन्नादौ स च कश्चन ॥ २४९ ॥	१२
सन्ने गृहपतिः स स्यात्	१३
१ स्वाम्यर्थे सर्वकर्तृता ।	१४
२ आर्तिविज्यं बलिसंस्कारात्	१५
विप्राणामेव तच्च नः ॥ २५० ॥	१६

इति द्वादशाध्यायस्य चतुर्थः पादः ।

पादाधिकरणानां सङ्ख्या

२२।१५।१६।१६

अध्यायाधिकरणसङ्ख्या ६९*

सर्वसङ्ख्यैक्यं १०००

इति द्वादशाध्यायः ।

आचार्यैरधिकरणान्युक्तानि सहस्रसङ्ख्यान्यनि ।

तत्सिद्धान्तान्पादैः तत्सङ्ख्यैर्महशंकरोऽवभात् ॥ १ ॥

इदं भवतु मीमांसासारसंग्रहपञ्जरम् ।

शिवयोः पादपद्मानां पूजार्थं लिखितं मया ॥ २ ॥

इति शङ्करभट्टकृतमीमांसासारसङ्ग्रहः समाप्तः ।

श्रीगुरुर्जेयति ।

DR. JAGADGURU VISHWARADHAR
JNANA SIMHASAN JANGAMANDIR
LIBRARY.
Jangamwadi Math, VARANASI.
Acc. No. 5064

* अधिकरणपरबलात्तानुसारेणाध्यायाधिकरणसङ्ख्या ७० ।

A circular library stamp from the University of Toronto Libraries. The text "UNIVERSITY OF TORONTO" is curved along the top inner edge, and "LIBRARIES" is curved along the bottom inner edge. In the center, the year "1911" is printed. The stamp is slightly faded and has some ink smudges.

